

På stengrunn

Arbeiderbevegelsen i framvekst

☛ I Norge skjedde det en industriell og politisk omveltning i første halvdel av 1900-tallet. Store industribedrifter vokste fram. De gav arbeid til mange, men skapte også en ny samfunnsklasse av rotløse arbeidere bosatt i byenes slumkvarter. Her var det stor sosial nød og lite hjelp å få.

☛ Framtidsoptimismen som preget tida rundt århundreskiftet, fikk en alvorlig knekk da første verdenskrig brøt ut i 1914. Industrielle nyvinninger som skulle gi menneskene et bedre liv, ble til masseødeleggelsesvåpen på slagmarka. Gamle europeiske kulturnasjoner som Tyskland og Frankrike førte en skyttergravskrig der tusenvis av soldater på begge sider ble slaktet ned for å erobre noen få kvadratmeter jord.

☛ I lys av det som hendte på slagmarka, fikk ideene til den tyske filosofen Nietzsche vind i seilene. Han hevdet at Gud var død, og at menneskene fra nå av måtte tenke nytt om hva som var sant og ikke sant, og hvilke verdier det nye samfunnet skulle bygge på.

☛ For mange framstod arbeiderbevegelsen som en internasjonal bevegelse som hevet seg over særinteressene til stormakter og kapitaleiere. Klasseforskjellene mellom rike og fattige gav næring til sosial uro. Deler av arbeiderbevegelsen ble radikalisert, både ute i Europa og i Norge. Forbildet var den russiske revolusjonen i 1917, tuftet på marxistisk ideologi. I tråd med dette krevde arbeiderne eiendomsretten til jord og produksjonsmidler.

En ekte østkantdikter

☛ Rudolf

William Nilsen (1901–1929) var en ekte østkantdikter. Han ble født på Vålerenga i Oslo, som den gang het Kristiania. Faren var jernarbeider

på Nylands Mekaniske Verksted. Etter at foreldrene skilte seg, vokste sønnen opp hos mora, som livnærte seg som syerske. Oppveksten kom til å prege både samfunnsengasjementet og hele forfatterskapet til Rudolf Nilsen:

*Jeg kom til verden i en murstensgård
og ble en gategutt.
Og ingen gategutt er født i går,
han finner tidlig både skyteskår
og krutt.*

Rudolf Nilsen. Foto: Scanpix

Fredensborg i Oslo. Foto: Ingvald Møllerstad / Aftenposten / Scanpix

*Rudolf Nilsen ble kalt
Rulle blant venner*

*Rudolf Nilsen i
Byarkivet*

☞ I diktet «Nr. 13» skildrer Rudolf Nil- sen hvordan det er å vokse opp i gråbeins- gårdene på østkanten i Oslo. Menneskene som bor i nr. 13, er skildret med både var- me, humor og ironi. Diktet er en ekte folke- livsskildring fra østkanten. Men forfatteren minner oss på at de som bor der, deler skjebne med arbeidere over hele verden – nr. 13 finnes alle steder der fattigfolk bor.

Enerhaugen.
Foto: NTB /
Scanpix

*De spør hvor Nr. 13 er –
vår kjære gamle gård?
Den ligger inni gaten her,
hvor nummer «13» står,
og De kan se hvor svær den er,
så langt kvartalet når.*

*Den største gård i gaten,
men det finnes mange fler
i andre gater her i byen,
hvis De bare går og ser –
skjønt ingen er så mørk og svart
som Nr. 13 mer.*

*Det finnes mange fler
i andre byer her på jord,
det er milevis av gater –
der hvor fattigfolket bor –
ja, De finner Nr. 13 helst
i byers øst og nord.*

På stengrunn

☛ Rudolf Nilsens første diktsamling kom ut i 1925 med tittelen *På stengrunn*. I denne diktsamlingen skildrer han livet til vanlige arbeidsfolk øst for Akerselva. Livet er hardt, og gledene er få. Men dypt i alle lever lengselen etter et bedre liv.

*De unge bjerkene i svarte byen
de står og bruser med sitt lyse løv,
som om de åndet store skogers vårluft
og ikke skorstensrøk og gatestøv.*

Gamle Vika med Akers Mekaniske Verksted i bakgrunnen.
Foto: Scanpix

☛ Til tross for dette er det få diktere som har skildret livet i storbyen med større kjærlighet enn Rudolf Nilsen. I det urbane samfunnet er alt skapt av mennesker og underlagt menneskelig kontroll. Hos realisten og ateisten Rudolf Nilsen er det ikke plass til metafysikk og religion.

*Og varm av lykke går jeg her og kjenner
i dette dyp har jeg mitt hjem, min rot.
For her er allting skapt av men'skehender –
fra lyset ned til stenen ved min fot.
Her blinker ingen stjerner gjennom natten
som stumme trusler om en evighet,
her visker ikke mulmet mot mitt øre
sin uforståelige hem'lighet.*

☛ I 1920-årene var forfattere som Olav Duun og Sigrid Undset opptatt av enkeltmenneskets etiske ansvar for slekta og for lokalsamfunnet det er en del av. I sitt forfatterskap peker Rudolf Nilsen på en ny form for slektskap og forpliktelse: Arbeiderklassen er den nye slekta, og de

som hører til arbeiderklassen, er etisk forpliktet til å ta del i klassekampen.

*Jeg kjenner en mening med livet.
Det er at du gjør din plikt
i stort og i smått mot din klasse –
i handling, i tanke og dikt.*

*Det er at du aldri gir etter
for løfter om laurer og lønn,
men trossig og hatefull kjemper
for rettferd og fred for din sønn.*

*Ti selv har du intet å håpe.
Lykken er ikke for deg.
For fremtidens slekt skal du åpne
en bedre og lysere vei.*

*Jeg kjenner en mening med livet.
Det er i de navnløses hær
å kjempe for arbeiderklassen
med tanke og sang og gevær.*

«De navnløses hær» ved en 1. mai-demonstrasjon i Oslo i 1935.
Foto: NTB / Scanpix

«Revolusjonens røst»

☛ Allerede som gymnasiast var Rudolf Nilsen politisk interessert. I 1919 meldte han seg inn i Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund. Da arbeiderbevegelsen ble politisk splittet i 1923, valgte Rudolf Nilsen den revolusjonære linja som Norges Kommunistiske Parti stod for.

☛ Våpenet hans var pennen. Han skrev både artikler, petiter og dikt, og i en periode var han ansatt som journalist i NKP-organet Norges Kommunistblad.

☛ Alt han skrev, både som journalist og forfatter, er farget av innsikt i de vilkårene arbeiderklassen levde under, og av en revolusjonær glød inspirert av den russiske revolusjonen i 1917. De russiske arbeiderne hadde styrtet

tsarveldet og skapt en ny samfunnsorden. Dette ble forbildet for den radikale delen av arbeiderbevegelsen i Norge. Mer enn noen annen norsk forfatter kan Rudolf Nilsen derfor kalles «revolusjonens røst».

☞ I slutten av diktet «Nr. 13» møter vi dem som skal endre arbeidsfolks kår i Norge, inspirert av marxistisk tankegods:

Men ennå våker noen.

*Det er ganske unge menn,
som bøyet over bøker
leter drømmen frem igjen,
slik den engang strålte
om en vismanns gylne penn!*

*Denne drøm som natten avler
og som dagen slår i hjel
om Atlantis, Utopia –
om en bedre lodd og del
enn et liv, hvor andre eier
selv ens hjerte og ens sjel.*

*Og det raser i de unges
bitre hjerte: Våk og lær,
at du klart og nært og kaldt
igjennom drømmens gylne skjær
ser veien til et land,
hvor Nr. 13 ikke er!*

☞ I diktet «Revolusjonens røst» kommer det revolusjonære, kommunistiske budskapet enda tydeligere fram.

i Diktet uttrykker en overbevisning om at målet om et rettferdig samfunn bare kan nås gjennom kamp med livet som innsats. Leserne blir oppfordret til å delta i denne kampen. I siste strofe blir de som er villige til å gi livet sitt, bedt om å melde seg til tjeneste. Tror vi på noe, må vi kjempe for det, ellers er ikke troen vår noe verdt:

*Ja, gi meg de beste blant dere,
og jeg skal gi dere alt.
Ingen kan vite før seieren er min,
hvor meget det virkelig gjaldt.
Kan hende det gjelder å redde vår jord.
De beste blant dere er kalt.*

Da arbeiderbevegelsen ble splittet på 1920-tallet valgte Rudolf Nilsen å slutte seg til Norges kommunistiske parti

Kamplyrikk

☛ Diktene til Rudolf Nilsen har *strofeform*: Alle avsnittene er bygd opp likt, og de har fast rim og rytme. Et annet typisk trekk er at rimordene ofte har såkalt *mannlig* utgang – de ender på trykktung staving, som for eksempel i diktet «Revolusjonens røst»:

*Gi mig de rene og ranke,
de faste og sterke menn,
de som har tålmod og vilje
og aldri i livet går hen
og selger min store tanke,
men kjemper til døden for den.*

Avdukingen av monumentet over Rudolf Nilsen på Rudolf Nilsens plass i Oslo 1. mai 1954. Foto: NTB / Scanpix

☛ Mannlig utgang på verselinja er med på å skape et kontant og bestemt uttrykk. I «Revolusjonens røst» rimer dessuten alle linjene i strofen på hverandre, slik at rimordene kommer tett i tett. Rimet virker insisterende og er med på å hamre det steile budskapet inn i leseren.

☛ Språket i diktene til Nilsen er liketil og direkte. Han bruker enkle bilder hentet fra hverdagslivet, og ord som vekker sterke følelser. Rim og rytme understreker innholdet. Målet er å påvirke leserne og mane til handling.

☛ En fellesbetegnelse for lyrikk med et klart politisk formål er *kamplyrikk*. Andre forfattere som seinere skrev på samme måte, er Arnulf Øverland og Nordahl Grieg. Det kanskje mest berømte norske kampdiktet er likevel skrevet av en kvinne. Det er Inger Hagerups «Aust-Vågøy. 1941», som maner til motstand mot tyskerne under andre verdenskrig.

Fra Rudolf Nilsen til Lillebjørn Nilsen

☞ Rudolf Nilsen mente at forfatteren ikke kunne la være å ta stilling i klassekampen. Pennen skulle brukes som et våpen for revolusjonen. Dette synet på forfatterrollen går igjen hos radikale forfattere tidlig i 1970-årene, for eksempel hos Dag Solstad. Forfatterne skulle skrive for folket, og litteraturen skulle tjene arbeiderklassen.

☞ De kjente visesangerne Lillebjørn Nilsen, Lars Klevstrand, Jon Arne Corell og Kari Svendsen utgav musikkalbumet «På stengrunn» i 1973. Rudolf Nilsens viser ble mye brukt da den radikale ungdomsbevegelsen marte til opprør mot det etablerte samfunnet i 1970-årene. Vi kan derfor si at det går ei linje fra Rudolf Nilsen til Lillebjørn Nilsen.

☞ Disse to lyrikerne har også noe annet felles. Begge er urbane forfattere som skildrer livet på østkanten i Oslo på en realistisk måte, men med stor kjærlighet til miljøet og menneskene som lever der.

Visesangeren Lars Klevstrand ved statuen av Rudolf Nilsen.
Foto: VG / Scanpix

Gry Waage leser Gunnar Reiss-Andersens minneord over Rudolf Nilsen

